Specifika v porozumění orální řeči u dětí předškolního věku mateřské školy logopedické a mateřské školy běžného typu

Renata Mlčáková

Abstrakt

Příspěvek přináší výsledky výzkumu zaměřeného na oblast porozumění orální řeči u dětí předškolního věku mateřské školy logopedické a mateřské školy běžného typu. Sběr výzkumných dat byl autorkou příspěvku realizován v červnu 2016 v rámci dílčí části projektu IGA_PdF_2016_019. Vyšetření porozumění řeči se účastnilo 27 dětí, z toho 17 dětí z mateřské školy logopedické a 10 dětí z mateřské školy běžného typu. Děti z mateřské školy logopedické se potýkaly s obtížemi souvisejícími zejm. s diagnózami specifická porucha artikulace řeči, vývojová dysfázie, těžká oboustranná percepční nedoslýchavost, opožděný vývoj řeči, opožděný vývoj grafomotoriky, vizuomotoriky, sluchové a zrakové percepce, spinální svalová atrofie II. typu, bilingvismus.

Klíčová slova: porozumění orální řeči, mateřská škola logopedická, vývojová dysfázie.

Specifics in Oral Speech Comprehension in Pre-school Children from Speech and Language Kindergarten and Kindergarten of Common type

Abstract

The article presents the results of research aimed at the specifics of oral speech comprehension in pre-school children from speech and language kindergarten and kindergarten of common type. The author of the article collected the research data during June 2016 within the frame of part of IGA_PdF_2016_019. The examination of comprehension of oral speech was attended by 27 children, 17 children from the speech and language kindergarten and 10 children from the kindergarten of the common type. Children from speech and language school suffered from mild or severe articulation disorder, specific language impairment (developmental dysphasia), hardness of hearing, delayed speech development, graphomotor and visuomotor difficulties, spinal muscular atrophy, bilingualism.

Key words: oral speech comprehension, speech and language kindergarten, speech and language impairment (developmental dysphasia).

Uvedení do problematiky

V příspěvku jsme se zaměřili na porozumění slovům a porozumění větám za uplatnění gramatiky¹ sděleným orální řečí u dětí předškolního věku. Jak uvádí např. Smolík a Seidlová-Málková (2014), jen díky gramatickým znalostem může dítě rozpoznat, že věty „*Kočka honí psa*“ a „*Kočku honí pes*“ mají rozdílné významy. Studium porozumění větám dlouho stálo mimo hlavní oblasti zájmu ve výzkumu dětského jazyka. V oblasti osvojování jazyka se od začátku věnovala pozornost studiu spontánních jazykových vyjádření dětí. Pro experimentální práci je však porozumění snadnější cíl, poněvadž experimentátor má kontrolu nad prezentovaným řečovým materiálem (tamtéž). Problematiku porozumění orální řeči u dětí předškolního věku jsme se rozhodli sledovat, neboť dle našeho názoru, je této problematice věnována nedostatečná pozornost. Školní práce je prostoupena trvalou prací s jazykem v oblasti recepce i exprese, a to v mluvené, čtené i psané formě. Děti, které se potýkají s obtížemi v recepci (porozumění) jazyku, mají zpravidla také obtíže s produkcí jazyka a mohou mít ztížené podmínky edukace, ačkoli jejich specifické vzdělávací potřeby nemusejí být „na první pohled“ viditelné.

¹ V lingvistice abstraktní soubor pravidel popisujících, jak jazyk funguje; ačkoli se tradiční gramatika zaměřuje na syntax, tj. pravidla, jak stavět slova ve větě, a morfologii, tj. pravidla popisující formu, jakou na sebe berou jednotlivá slova, do moderní gramatiky je dnes zahrnována též fonologie a sémantika (Hartl a Hartlová, 2010).

Základní terminologie

Pojem porozumění (srov. Dvořák, 2007, s. 148; Hartl a Hartlová, 2010, s. 415) můžeme chápat jako postižení vztahu, souvislosti, smyslu, podstaty problému; jako metoda poznání je porozumění podobné intuici, dospívá se k němu přímo. Dvořák (2007, s. 148, s. 150) v souvislosti s pojmem porozumění dále odkazuje na poruchy jazyka (Language Disorders), které představují obtíže v zakódování nebo dekodování jazyka; poruchy jazyka zahrnují obtíže s verbálním sdělováním, rozuměním, čtením, psaním, řešením problémů; poruchy jazyka se dělí podle zpracování jazykových symbolů na receptivní a expresivní. Receptivní poruchy jazyka (Receptive Language Disorders – RLD) jsou poruchy centrálního sluchového zpracování; narušeno je porozumění slovům nebo větám, subjekt má potíže chápat význam slov a vět, které jsou exponovány fyziologicky (foneticky v souladu s kodifikovanou normou); např. ukázat pojmenovaný předmět nebo obrázek, složitější je manipulace podle instrukce, náročnost se zvyšuje délkou věty, různorodostí úloh, použitím záporu apod.; důležitým předpokladem porozumění jazyku je fyziologická a zřetelná řeč (např. výslovnost, fluence, prozódie) examinátora. Expresivní poruchy jazyka (Expressive Language Disorders – ELD) se projevují nesnáze-mi s verbální expresí, tzn. obtížemi při sestavování slov k formulování myšlenek, obtížemi v nalézání slov, v pojmenování objektů, nedostatkem vhodného slovníku, obtížemi se sémantikou², s fonologií³, s morfologií, nedostatky v syntaxi.

Podle Lernerové a Johnse (2012) děti s problémy v porozumění jazyku mohou porozumět samostatným jednoduchým slovům, jako je sedět, židle, jíst, sušenka, ale budou mít obtíže v porozumění větě, ve které budou tato slova použita, jako např.: „*Sedni si na židli, až sníš sušenku.*“

Obtíže v porozumění řeči, resp. jazyku patří k symptomům řady logopedických diagnóz, my jsme se zaměřili zejm. na oblast vývojové dysfázie⁴, kterou řadíme mezi vývojové poruchy jazyka.

Metodologie

Zpracovaný výzkum je dílčí částí specifického výzkumného projektu IGA_PdF_2016_019 „*Výzkum vybraných parametrů produkce a percepce hlasu, řeči a jazyka ve vazbě na specifické*

² Lingvistický vědní obor, nauka o významu slov, vět a komunikačních prostředků (Hartl a Hartlová, 2010).

³ Lingvistický vědní obor, který zkoumá soustavu a funkci zvukových prostředků jazyka a možnosti jejich využívání; základní jednotkou je foném, tj. základní jednotka zvukové stavby jazyka schopná rozlišit jeden smysluplný význam od druhého (Hartl a Hartlová, 2010).

⁴ Specificky narušený vývoj jazyka (řeči), projevující se ztíženou schopností nebo neschopností naučit se verbálně komunikovat, i když podmínky pro rozvoj jazyka (řeči) jsou přiměřené (Dvořák, 2007, s. 53). Neurobiologická vývojová porucha mluvené řeči, dítě má narušenu schopnost rozumět mluvené řeči a/nebo vyjadřovat se řečí v porovnání s vrstevníky (Mikulajová a kol., 2012).

ké etiologické determinanty v logopedickém náhledu". Hlavní řešitelkou projektu byla doc. Mgr. Kateřina Vitásková, Ph.D.

Výzkumné cíle

Za výzkumné cíle jsme si stanovili u dětí vybraného výzkumného vzorku:

- Vyšetřit porozumění orální řeči.
- Vyhodnotit výsledky v porozumění orální řeči.
- Porovnat úspěšnost dětí v porozumění orální řeči z hlediska typu mateřské školy.

Výzkumné metody

Z výzkumných metod sběru dat jsme uplatnili subtest Slovník 2 z Diagnostiky jazykové-
ho vývoje Diagnostické baterie pro posouzení vývoje jazykových znalostí a dovedností
dětí předškolního věku (Seidlová-Málková a Smolík, 2014) a vyšetření porozumění orální
řeči pomocí dětské verze Token testu.

Subtest Slovník 2

Subtest Slovník testuje porozumění slovům a podle Seidlové-Málkové a Smolíka (2014) je vhodný i pro probandy s artikulačními problémy a jinými obtížemi v řečové produkci. Úloha používá formát běžný u testů receptivní slovní zásoby, jako jsou Peabody picture vocabulary test (PPVT) nebo British picture vocabulary scale (BPVS). Examinátor ukáže dítěti podnětovou kartu formátu A5 se čtyřmi (případně třemi) obrázky a prosloví slovo, na jehož vyobrazení má dítě ukázat. Jsou uplatněna podstatná jména (např. hvězda, jazyk, kalhoty, mince, nůž, letiště, zubař, zápěstí, paroží, lachtan, pečivo); slovesa (např. vaří, nese, řídí) nebo přídavná jména (např. sypký, plešatý, prázdný). Slova s vysokou četností výskytu jsou v průměru užitečnější a snadněji pochopitelná než slova, která se vyskytují řidčeji. Další dimenzi obtížnosti zařazených slov představuje jejich pojmový obsah. Na začátku jsou zařazeny pojmy fyzických předmětů (např. kalhoty, nůž) nebo zvířat (např. lachtan). Mezi obtížnějšími položkami se objevují takové, které se dotazují na části složených předmětů (např. paroží) nebo na části těla (např. zápěstí), vlastnosti (např. sypký, plešatý, prázdný) a děje (např. učí, peče). Třetí rozměr obtížnosti položek je dán výběrem distraktorů, tj. obrázků na podnětové kartě, které jsou nesprávnými odpověďmi na danou položku. Čím podobnější jsou zobrazované předměty nebo jevy cílovému pojmu, tím obtížnější je úloha. Slovníková úloha má dvě úrovně obtížnosti. Verze Slovník 1 je určena pro děti do čtyř let a šesti měsíců věku, verze Slovník 2 pro děti od čtyř a půl roku do pěti a půl roku. V našem výzkumu jsme použili verzi Slovník 2 (dále též Slovník), neboť všechny děti kromě respondenta R6 byly v době vyšetření starší čtyř let a šesti měsíců. Pro obě verze platí, že většina dětí v nich zvládá větší část položek. Obtížnost úlohy je poměrně nízká a projevují se efekty stropu, tj. malá variabilita výkonu, který se většinou blíží maximálním hodnotám. Z hlediska interpretace to znamená, že úloha není příliš citlivá pro diagnostiku nadprůměrných a vysokých výkonů.

Měla by však spolehlivě detekovat děti, jejichž výkon zaostává za očekáváním. Úloha je citlivá vůči dětem se slabším výkonem (Seidlová-Málková a Smolík, 2014). Sada karet s obrázky pro administraci subtestu Slovník 2 zahrnuje 40 karet formátu A5, obrázky jsou číslovány S21–S60. Autorka příspěvku respektovala doporučení pro administraci i pokyny pro vyhodnocení, které uvádějí Seidlová-Málková a Smolík (2014). Slovník 2 hodnotíme podle správnosti výběru obrázků. Správnou odpověď hodnotíme jedním bodem. Nesprávnou či žádnou odpověď jsme hodnotili nulou bodů. Pokud dítě udělalo chybu a samo se opravilo, hodnotili jsme odpověď jedním bodem. Maximální počet bodů, který mohlo dítě v subtestu získat, byl 40 bodů.

Token test

Token test zjišťuje porozumění větám. Jedná se o široce užívanou diagnostickou metodu, využívanou v oblasti dětského jazyka, i v neuropsychologii a při vyšetřování kognitivních funkcí obecně (Smolík a Seidlová-Málková, 2014). K vyšetření potřebujeme sadu 20 žetonů (tokens) geometrických tvarů v pěti barvách a dvou velikostech: 5 velkých kruhů, 5 velkých čtverců, 5 malých kruhů a 5 malých čtverců. Pracovali jsme s žetony červené, žluté, bílé, zelené a modré barvy. Proband má za úkol manipulovat s žetony podle zadání examinátora, např.: „Dotkni se kruhu. Dotkni se modrého tvaru. Dotkni se bílého čtverce. Dotkni se velkého červeného kruhu. Dotkni se žlutého čtverce a červeného kruhu. Dotkni se malého zeleného kruhu a velkého bílého čtverce. Dotkni se modrého kruhu červeným čtvercem. Je-li zde černý čtverec, dotkni se červeného čtverce. Po dotknutí se modrého kruhu se dotkni žlutého kruhu.“ Náročnost pokynů se zvyšuje s tím, kolik žetonů je zahrnuto v jedné manipulaci a kolik charakteristik (barva, tvar, velikost) je třeba brát v úvahu ke správnému provedení pokynu. Celkem obsahuje dětská verze testu 36 položek. Výhodou Token testu je jednoduchost a jednoznačnost uplatněných čtverců a kruhů. Podle Smolíka a Seidlové-Málkové (2014) je jednoduchost Token testu poněkud omezující v tom, jaké struktury dovoluje testovat. Zadávané pokyny se mohou lišit co do délky, počtu relevantních charakteristik nebo počtu potřebných žetonů, ale stále se jedná o popisy poměrně jednoduché podnětové situace. V rámci testu se například nedají testovat slovesné kategorie, jako je minulý čas. Test má omezené možnosti testovat porozumění sémantice a gramatice sloves.

Celé vyšetření subtestem Slovník 2 i Token testem bylo u všech zúčastněných respondentů nahráváno na videokameru, a to se souhlasem zákonných zástupců dětí. Videonahrávka byla pořízena z důvodu možnosti pozorovat reakce dětí, jejich doplňující otázky, komentáře a další atributy vyšetření. Vyšetření subtestem Slovník 2 i Token testem u všech dětí výzkumného vzorku realizovala autorka článku. Na závěr celého vyšetření examinátorka stručně zhodnotila práci dětí: „Vidíš, dobře jsi to zvládl/a.“

Organizace výzkumu

Výzkum byl realizován se souhlasem ředitelů jedné mateřské školy logopedické a jedné mateřské školy běžného typu v České republice od 3. června 2016 do 29. června 2016. Autorka výzkumu připravila pro rodiče dětí formulář, který obsahoval průvodní dopis a vyjádření souhlasu/nesouhlasu s vyšetřením porozumění orální řeči, pořízením videonahrávky z vyšetření a přístupem do osobní dokumentace dítěte. Rodičům dětí mateřské školy logopedické bylo předáno 25 formulářů, návratnost vyplněných formulářů byla 100%. Rodiče sedmi dětí nesouhlasili s pořízením videonahrávky z vyšetření, což jsme respektovali a děti jsme do výzkumu nezařadili. Souhlasně se vyjádřili rodiče 18 dětí. Z toho jeden chlapec nebyl v mateřské škole logopedické přítomen v žádném z termínů, kdy bylo porozumění orální řeči diagnostikováno. U 17 dětí z mateřské školy logopedické se podařilo porozumění orální řeči se záznamem na videokameru pořídit. Rodičům dětí mateřské školy běžného typu bylo předáno 19 formulářů, návratnost vyplněných formulářů byla 100%. Rodiče osmi dětí nesouhlasili s pořízením videonahrávky z vyšetření, což jsme respektovali a děti jsme do výzkumu nezařadili. Rodiče jedenácti dětí souhlasili s vyšetřením i s pořízením videonahrávky. Úspěšně jsme vyšetřili porozumění orální řeči u deseti dětí mateřské školy běžného typu. Jedna dívka nebyla v mateřské škole přítomna v žádném z termínů, kdy bylo porozumění orální řeči diagnostikováno. Autorka příspěvku osobně vyšetřila porozumění orální řeči u všech 27 dětí výzkumného vzorku. Konkrétní mateřská škola logopedická i mateřská škola běžného typu byly vybrány z důvodu dlouholeté spolupráce obou škol s Pedagogickou fakultou UP v Olomouci.

Popis výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek tvořilo 27 dětí ve věkovém rozpětí od čtyř let a pěti měsíců do sedmi let a 7 měsíců. Jednalo se o děti z předškolních oddělení ze dvou vybraných mateřských škol. 17 dětí (63 % sledovaného vzorku) navštěvovalo mateřskou školu logopedickou a deset dětí (37 % sledovaného vzorku) mateřskou školu běžného typu. Jak vidíme v grafu 1, v mateřské škole logopedické jsme pracovali se 14 chlapci a 3 dívkami a v mateřské škole běžného typu se výzkumu účastnili 4 chlapci a 6 dívek.

Graf 1

Složení vzorku podle pohlaví

Graf 2 dokumentuje složení vzorku podle odkladu školní docházky. Ze 17 dětí mateřské školy logopedické mělo 8 (47 %) dětí odloženu školní docházku o 1 rok. Odlišná byla situace u dětí mateřské školy běžného typu, kde z deseti vyšetřených dětí nemělo odklad školní docházky žádné dítě. Nejmladším dítětem byl respondent R6 z mateřské školy běžného typu, kterému byly 4 roky a 5 měsíců. Nejstaršímu dítěti z mateřské školy běžného typu (R3) bylo 6 let a 7 měsíců. Nejstaršímu respondentovi (R14) bylo v době vyšetření 7 let a 7 měsíců a jednalo se o chlapce z mateřské školy logopedické. Nejmladšímu respondentovi (R25) z mateřské školy logopedické bylo v době vyšetření 5 let a 7 měsíců. Ve skupině dětí z mateřské školy logopedické bylo dětem průměrně 6 let a 5 měsíců, děti v mateřské škole běžného typu byly průměrně o 11 měsíců mladší, bylo jim průměrně 5 let a 6 měsíců. Čtyři děti (R5, R6, R8 a R9) z mateřské školy běžného typu byly mladší pěti let a pěti měsíců, respondent R5 měl 4 roky a 7 měsíců, respondent R6 měl 4 roky a 5 měsíců, respondent R8 měl 5 let a 3 měsíce a respondentovi R9 byly 4 roky a 10 měsíců.

Graf 2

Složení vzorku podle odkladu školní docházky

Zajímalo nás složení vzorku **dle důvodu zařazení do mateřské školy logopedické** (graf 3). Ze školní dokumentace dětí autorka příspěvku zjišťovala logopedickou diagnózu. Logopedickou diagnózu stanovilo speciálněpedagogické centrum (SPC), které při škole fungovalo a kliničtí logopedi, s nimiž SPC spolupracuje. Děti – respondenty jsme označili R11 – R27. U jednoho z nich, R14 byl diagnostikován opožděný vývoj řeči a lehká porucha artikulace řeči. Čtyři děti (R15, R16, R17 a R22) měly těžkou poruchu artikulace řeči, která byla doprovázena v různé kombinaci obtížemi v grafomotorice, vizuomotorice, oromotorice, sluchové a zrakové percepci. Respondent R18 se potýkal s incipientní kóktavostí, poruchou artikulace řeči, obtížemi v grafomotorice a zrakové percepci. Osm dětí (R12, 13, 19, 20, 21, 24, 26 a 27) navštěvovalo mateřskou školu logopedickou z důvodu vývojové dysfázie, dysgramatismů, obtíží v porozumění a produkci řeči, obtíží v grafomotorice, oromotorice, vizuomotorice, zrakové a sluchové percepci. U chlapce (R23) byla diagnostikována těžká oboustranná percepční sluchová porucha kompenzovaná sluchadly, obtíže v grafomotorice a zrakové percepci. Chlapec (R25) se potýkal se symptomatickou poruchou řeči ve smyslu lehké formy dysartrie na podkladě primárního postižení hybnosti, spinální svalové atrofie s respiračním deficitem, SMA II. typu. Vyšetření porozumění orální řeči u chlapce (R25) probíhalo za přítomnosti asistentky pedagoga, která se chlapci v mateřské škole věnuje. Respondent R11 pocházel z ruský mluvícího prostředí a měl mírné potíže v porozumění a produkci řeči, v promluvě se vyskytovaly dysgramatismy a nesprávnosti v artikulaci.

Graf 3

Složení vzorku podle důvodu zařazení do mateřské školy logopedické

Výsledky výzkumu

Souhrnné výsledky úspěšnosti dětí v subtestu Slovník 2 (dále též S) ukazuje graf 4. Výsledky jsme vyjádřili počtem bodů – absolutní četností úspěšných reakcí na slyšené slovo. Děti jsme označili jako respondenty R1–R27. Graf 4 dokumentuje, že děti z mateřské školy logopedické (R11–R27) dosáhly slabších výsledků než děti z mateřské školy běžného typu. Maximálního výsledku v subtestu Slovník 2, tj. 40 bodů (100% úspěšnosti) nedosáhlo žádné dítě. Nejlepšího výsledku, 38 bodů dosáhl v subtestu Slovník 2 respondent R3; 37 bodů dosáhli respondenti R1, R2, R4, R7, přičemž ve všech těchto případech se jednalo o děti z mateřské školy běžného typu. Nejlepší výsledek z mateřské školy logopedické (37 bodů) se podařil respondentu R16, který se potýkal s poruchou artikulace, obtížemi v grafomotorice, vizuomotorice, oromotorice, sluchové a zrakové percepci. Nízkého výsledku 30 ze 40 bodů dosáhl respondent R21, chlapec s vývojovou dysfázií, dysgramatismy, obtížemi v porozumění a produkci řeči, obtížemi v grafomotorice, oromotorice, vizuomotorice, zrakové a sluchové percepci. Nejslabší výsledek, tj. 26 ze 40 bodů jsme zaznamenali u respondenta R23, chlapce s těžkou oboustrannou percepční sluchovou poruchou kompenzovanou sluchadly, obtížemi v grafomotorice a zrakové percepci. Respondent R11, chlapec ruské národnosti získal 35 bodů, byl v úkolu poměrně úspěšný, obtíže v porozumění slovům měl mírné.

Graf 4

Úspěšnost v subtestu Slovník 2

Legenda ke grafu 4:

R1–R10 ...respondenti mateřské školy běžného typu

R11–R27 ...respondenti mateřské školy logopedické

Graf 5 ukazuje, u kterých slov a obrázků děti váhaly a nebyly si jisté, resp. neukázaly na obrázek znázorňující proslovené slovo. Vždy nejméně jedno dítě chybovalo v jednom z 24 slov (S25, S32, S36, S39, S41–S60) z celkového počtu 40 slov (60% slov). Z grafu 5 můžeme vyčíst, že nejčastěji děti chybovaly v reakci na slovo označené S53: „šunka“. Šestnáct dětí z 27 (59%) neukázalo na obrázek „šunka“. Výzvou, ve které chybovalo 14 (52%) dětí, byla výzva S55: „Regál“. Třináct dětí (48%) nesprávně označilo obrázky (S52, S57 a S60). Jednalo se o obrázky ke slovům: „Sako. Plešatý. Svítilna.“ Dvanáct

dětí (44 %) neukázalo správně na obrázek S59, pojmenovaný: „Artista.“ Jedenáct dětí (41 %) neukázalo správně na obrázek znázorňující podnětové slovo S43: „Krajíc“. Výzvou, ve které chybovalo deset dětí (37 %), bylo ukázat na obrázek ke slovu S47: „Dobytek“. Žádné dítě nezaváhalo a všechny děti správně ukázaly na obrázky k šestnácti slovům ze čtyřiceti (40 % slov): „Hvězda. Jazyk. Kalhoty. Vaří. Nůž. Koruna. Šála. Nese. Vesta. Letiště. Cesta. Řídí. Zubař. Smetáček. Učí. Pečivo.“

Graf 5

Chybovost v subtestu Slovník 2

Souhrnné výsledky úspěšnosti v Token testu uvádíme v grafu 6. Výsledky jsme vyjádřili počtem bodů – absolutní četností úspěšných reakcí na pokyn sdělený orální řečí a vyjádřený větou. Graf 6 zobrazuje, že děti z mateřské školy logopedické (R11–R27) dosáhly slabších výsledků než děti z mateřské školy běžného typu. Maximálního výsledku v Token testu, tj. 36 bodů (100% úspěšnosti) nedosáhlo žádné dítě. Nejlepšího výsledku, tj. 35 bodů dosáhl respondent R22, chlapec, který byl zařazen do mateřské školy logopedické z důvodu poruchy artikulace řeči, která byla doprovázena obtížemi v grafomotorice, vizuomotorice, oromotorice, sluchové a zrakové percepce. 33 bodů dosáhli respondenti R10 a R11, přičemž chlapec R11 byl ruské národnosti a v Token testu dosáhl pěkného výsledku, obtíže v porozumění větám byly mírné. Nejnižšího výsledku (19 ze 36 bodů) ve skupině dětí z mateřské školy běžného typu dosáhl nejmladší chlapec R6 (4 roky a 6 měsíců) a R8 (5 let a 3 měsíce). Nejnižšího výsledku (8 bodů ze 36) dosáhl R23, jednalo se o chlapce s těžkou sluchovou poruchou, obtíže v porozumění větám řečených orální řečí u něj byly výrazné. Nízkého počtu bodů (18 z 36) dosáhl R17, který byl zařazen do mateřské školy logopedické z důvodu těžké poruchy artikulace řeči doprovázené v různé kombinaci obtížemi v grafomotorice, vizuomotorice, oromotorice, sluchové a zrakové percepce. Je otázkou zda, by nebylo vhodné co nej přesněji diferenciálně diagnosticky vymezit jeho specifické znaky a znovu ověřit úroveň porozumění větám, neboť by se u chlapce mohlo jednat o diagnózu vývojové dysfázie. Slabé výsledky v Token testu (méně než 25 bodů ze 36), resp. riziko poruchy porozumění jsme zaznamenali u 8 respondentů z mateřské školy logopedické (R13, R14, R15, R17, R19,

R20, R23 a R27). Z toho u respondentů R13, R19, R20 a R27 se jednalo o deficity související s diagnózou vývojová dysfázie. Dva nejmladší respondenti (R6; 4 roky a 6 měsíců a R8; 5 let a 3 měsíce) dosáhli poměrně nízkých výsledků (19 a 22 bodů), nicméně tyto výsledky jsme vzhledem k jejich věku předpokládali. U obou chlapců probíhá pozitivní rozvoj jazykových funkcí a lze předpokládat, že i porozumění orální řeči se u nich bude nadále pozitivně rozvíjet.

Graf 6

Úspěšnost v Token testu

Legenda ke grafu 6:

R1–R10 ...respondenti mateřské školy běžného typu

R11–R27 ...respondenti mateřské školy logopedické

Závěr a diskuze

Ve sledovaných skupinách jsme zaznamenali rozdíly ve výsledcích vyšetření porozumění orální řeči subtestem Slovník 2 a Token testem, a to ve prospěch dětí z mateřské školy běžného typu. Z grafu 7 vidíme, že děti z mateřské školy logopedické dosáhly v subtestu Slovník 2 i v Token testu slabších výsledků. V subtestu Slovník 2 byla průměrná úspěšnost dětí z mateřské školy logopedické 84 % a v Token testu 70 %. Děti z mateřské školy běžného typu dosáhly v subtestu Slovník 89 % úspěšnosti a v Token testu byly úspěšné v 77 %. Děti z mateřské školy běžného typu byly o 5 % úspěšnější v části Slovník 2 a o 7 % úspěšnější v Token testu. Výsledný rozdíl mezi výkony dětí obou sledovaných skupin se může jevit jako malý. Je však nutné přihlídnout k rozdílnému věkovému složení skupin. Ve skupině dětí z mateřské školy logopedické bylo dětem průměrně 6 let a 5 měsíců, děti v mateřské škole běžného typu byly průměrně o 11 měsíců mladší, bylo jim průměrně 5 let a 6 měsíců. Úloha Slovník 2 je určena pro věkovou skupinu: 4 roky, 6 měsíců – 5 let, 5 měsíců. Z mateřské školy běžného typu splňovaly věkovou kategorii 3 děti (R5, R8 a R9), respondent R6 byl mladší, měl 4 roky a 5 měsíců. Všech zbývajících šest vyšetřených dětí z mateřské školy běžného typu i všech 17 dětí z mateřské školy

logopedické bylo starších 5 let a 5 měsíců. Dle doporučení autorů, je potřeba hodnotit výkony u dětí, které se nacházejí na horní hranici věkového pásma (což byly kromě R5, R6, R8 a R9 všechny ostatní děti), spíše přísně, neboť se výsledky srovnávají převážně s mladšími dětmi. Je tedy na místě upozornit, že i nízký rozdíl mezi výsledky ve prospěch dětí z mateřské školy běžného typu měl výpovědní hodnotu. Děti z mateřské školy logopedické byly průměrně o jeden rok starší než děti z mateřské školy běžného typu a i přesto dosáhly slabších výsledků. Slabší výsledky dětí z mateřské školy logopedické lze zdůvodnit jejich nedostatky ve vývoji recepce a exprese jazyka, vyšší chybovost se objevila u dětí s vývojovými poruchami jazyka a přidruženými deficity v oblasti kognitivních funkcí – s těmito obtížemi se potýkaly děti s vývojovou dysfázií (R13, R19, R20, R27). U chlapce (R23) byly obtíže v porozumění důsledkem primární těžké sluchové poruchy. Je otázkou, zda u respondenta R17, který byl zařazen do mateřské školy logopedické z důvodu těžké poruchy artikulace řeči doprovázené v různé kombinaci obtížemi v grafomotorice, vizuomotorice, oromotorice, sluchové a zrakové percepci, by nebylo vhodné znovu ověřit úroveň porozumění větám a další oblasti komunikační schopnosti, neboť jeho obtíže by mohly primárně souviset s vývojovou dysfázií.

Graf 7

Porovnání úspěšnosti v subtestu Slovník 2 a Token testu

Je nezbytné upozornit na skutečnost, že děti s obtížemi v porozumění větám v některých případech správně neporozumí verbální informaci ani instrukci a mají ztížený přístup k verbální informaci, tedy i ztížené podmínky vzdělávání, neboť školní práce předpokládá kvalitní porozumění řeči mluvené, čtené i psané. Porozumění řeči považujeme za významný prediktor úspěšného zvládnutí čtení, psaní a školní práce vůbec. Jak píše Mikulajová (2012), porozumění řeči a fonematické uvědomování⁵ patří k základním pilířům čtení. Paul a Norbury (2012) uvádějí, že v souvislosti s porozuměním větám je potřeba si uvědomit, že syntax používaná ve školních textech je komplexnější než syntax užívaná v orální řeči. Z toho usuzujeme, že nedostatky v porozumění řeči

⁵ Schopnost sluchovou cestou rozdělit slova na slabiky, vyčleňovat první a poslední hlásky ve slově, schopnost analýzy slov v hlásky, syntézy hlásek do slov.

činí vzdělávání dětí s vývojovými poruchami jazyka ještě náročnějším a je potřeba tyto potíže co nejdříve odhalit a na rozvoji porozumění řeči pracovat.

Literatura

- Dvořák, J. (2007). *Logopedický slovník*. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum.
- Hartl, P. & Hartlová, H. (2010). *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Lerner, J. W. & Johns, B. H. (2012). *Learning Disabilities and Related Mild Disabilities*. (12th ed.). Wadsworth: Cengage Learning.
- Mikulajová, M. a kol. (2012). *Čítanie, písanie a dyslexia*. Bratislava: MABAG.
- Paul, R. & Norbury, C. (2012). *Language Disorders from Infancy through Adolescence, Listening, Speaking, Reading, Writing and Communicating*. Fourth Edition. St. Louis: Elsevier.
- Seidlová-Málková, G. & Smolík, F. (2014). *Diagnostika jazykového vývoje. Diagnostická baterie pro posouzení vývoje jazykových znalostí a dovedností dětí předškolního věku*. Praha: Grada Publishing.
- Smolík, F. & Seidlová-Málková, G. (2014). *Vývoj jazykových schopností v předškolním věku*. Praha: Grada Publishing.

Kontakt:

PhDr. Renata Mlčáková, Ph.D.
Oddělení logopedie a studií komunikačního procesu
Ústav speciálněpedagogických studií
Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc
E-mail: renata.mlcakova@upol.cz

PhDr. Renata Mlčáková, Ph.D.

Ve své odborné a publikační činnosti se zaměřuje na problematiku edukace a logopedické intervence u dětí i dospělých s narušenou komunikační schopností. Zabývá se specificky narušeným vývojem řeči a jazyka (vývojovou dysfázií), podporou příznivého vývoje v oblasti recepce i exprese řeči a jazyka. Věnuje se problematice artikulace, fonologických schopností, laterality, grafomotoriky, ortografie, porozumění orální řeči, rozvoji čtení, specifickým vývojovým poruchám školních dovedností, problematice koktavosti a breptavosti, práci s rodinou se členem s komunikačními obtížemi, aktivnímu naslouchání a podpoře úspěšnosti dětí a žáků s komunikačními obtížemi v procesu edukace. Hlavními oblastmi výzkumné činnosti jsou: logopedická diagnostika a intervence u dětí s narušenou komunikační schopností zejména předškolního a mladšího školního věku, ale také u dospělých osob.